

Narody Zjednoczone

Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet

CEDAW/C/POL/CO/7-8

7 listopada 2014

Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW)

Uwagi Końcowe w sprawie połączonego siódmego i ósmego sprawozdania okresowego Polski*

1. Komitet rozpatrzył połączone siódme i ósme sprawozdanie okresowe Polski (CEDAW/C/POL/7-8) podczas 1249. i 1250. posiedzenia, które się odbyło 22 października 2014 roku (zob. CEDAW/C/SR.1249 i 1250). Lista zagadnień i pytań Komitetu została przedstawiona w dokumencie CEDAW/C/POL/Q/7-8, natomiast odpowiedzi Polski w dokumencie CEDAW/C/POL/Q/7-8/Add.1.

A. Wstęp

2. Komitet docenia, że Państwo-Strona przedłożyło połączone siódme i ósme sprawozdanie okresowe, które na ogół zostało sporządzone zgodnie z wytycznymi Komitetu w sprawie przygotowania raportów okresowych. Komitet docenia również, że Państwo-Strona przedstawiło pisemne odpowiedzi na listę zagadnień i pytań, jakie zostały podniesione przez grupę roboczą w ramach przygotowań do sesji. Z zadowoleniem przyjmuje ustne omówienie raportu przez delegację i dalsze wyjaśnienia udzielone w odpowiedzi na pytania zadawane ustnie przez członkinie i członków Komitetu.

3. Komitet z uznaniem przyjmuje obecność delegacji wysokiego szczebla reprezentującej Państwo-Stronę, której przewodniczyła minister Małgorzata Fuszara, sekretarz stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania, w skład której weszli przedstawiciele i przedstawicielki różnych ministerstw i rządowych agencji oraz Stałej Misji Polski przy Biurze Narodów Zjednoczonych w Genewie. Komitet docenia konstruktywny dialog, jaki się odbył między delegacją i Komitetem.

B. Aspekty pozytywne

4. Komitet z zadowoleniem przyjmuje postęp osiągnięty od czasu rozpatrzenia w 2007 roku połączonego czwartego i piątego sprawozdania

* Przyjęte przez Komitet podczas 59. sesji (20 października – 7 listopada 2014).

okresowego (CEDAW/C/POL/4-5) oraz szóstego sprawozdania okresowego (CEDAW/C/POL/6) przedłożonych przez Państwo-Stronę w zakresie podjęcia reform legislacyjnych, a w szczególności:

(a) przyjęcie w maju 2014 roku *Ustawy o cudzoziemcach*, która umożliwiła różnym kategoriom cudzoziemców zalegalizowanie swojego pobytu w Polsce, obejmującą ochroną również ofiary handlu ludźmi;

(b) znówelizowanie w 2013 roku kodeksu karnego oraz kodeksu postępowania karnego, co miało na celu zapewnienie większej skuteczności ścigania przestępstwa zgwałcenia przy jednoczesnym wyeliminowaniu powtórnej wiktymizacji ofiar przemocy seksualnej;

(c) znówelizowanie kodeksu wyborczego w 2011 roku poprzez wprowadzenie 35-procentowej kwoty dla przedstawicieli każdej płci na listach wyborczych w wyborach samorządowych do rad gmin, dzielnic, powiatów, sejmików wojewódzkich oraz w wyborach do Sejmu i do Parlamentu Europejskiego;

(d) przyjęcie w kwietniu 2011 roku *Ustawy o opiece nad dziećmi do lat 3*, która miała na celu poprawę dostępu do instytucjonalnej opieki nad dziećmi w celu umożliwienia łączenia pracy zawodowej i życia rodzinnego;

(e) przyjęcie w 2010 roku *Ustawy o równym traktowaniu**, która ma na celu zagwarantowanie równego traktowania ze względu na płeć, rasę, przynależność etniczną, narodowość, religię, wyznanie, wygląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną; oraz

(f) znówelizowanie kodeksu karnego, w którym ujęto definicję handlu ludźmi i wprowadzono kary za udział w przygotowaniach do popełnienia tego przestępstwa.

5. Komitet z zadowoleniem przyjmuje wysiłki podejmowane przez Państwo-Stronę na rzecz poprawy ram instytucjonalnych i związanych z polityką w celu przyspieszenia likwidacji dyskryminacji kobiet i promowania równości płci, takie jak przyjęcie:

(a) Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2013-2016, w tym powołanie Pełnomocników ds. Równego Traktowania w województwach oraz Koordynatorów ds. Równego Traktowania we wszystkich ministerstwach;

(b) Krajowego Planu Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2013-2015; oraz

(c) Strategii Regulacyjnej Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji na lata 2014-2016, która ma na celu zapobieganie stereotypowemu przedstawianiu w mediach ról społecznych kobiet.

* Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, przyjęta 3 grudnia 2010 roku (przyp. tłum.).

6. Komitet z zadowoleniem przyjmuje, że w okresie od czasu rozpatrzenia poprzedniego sprawozdania Państwo-Strona ratyfikowało lub przystąpiło do następujących międzynarodowych instrumentów:

(a) 25 kwietnia 2014 roku do Drugiego Protokołu Fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych mającego na celu zniesienie kary śmierci;

(b) 25 października 2012 roku do *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*.

C. Główne obszary budzące niepokój i rekomendacje

Parlament

7. Komitet podkreśla kluczową rolę władzy ustawodawczej w zagwarantowaniu pełnej realizacji Konwencji* (zob. Deklarację Komitetu w sprawie relacji z parlamentarzystami przyjętą podczas 45. sesji w 2008 roku). Zachęca parlament (Sejm) do podjęcia, zgodnie z jego uprawnieniami, niezbędnych działań na rzecz wprowadzenia w życie tegorocznych Uwag Końcowych do czasu następnego okresu sprawozdawczego z realizacji Konwencji.

Upowszechnienie Konwencji, Protokołu Fakultatywnego i Rekomendacji Ogólnych Komitetu

8. Komitet przyjmuje do wiadomości, że Konwencja jest na ogół traktowana przez sądy jako źródło prawa oraz że Uwagi Końcowe Komitetu są przekazywane odpowiednim ministerstwom, władzom i organizacjom pozarządowym. Komitet wyraża jednakże swoje zaniepokojenie w związku z informacjami, że jest niedostateczna wiedza o samej Konwencji, procedurach zawartych w Protokole Fakultatywnym umożliwiających składanie skarg w przypadku pogwałcenia praw kobiet, Rekomendacjach Ogólnych Komitetu oraz stanowiskach i zaleceniach Komitetu zawartych w poszczególnych komunikatach i zapytaniach.

9. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:

(a) upowszechniło wiedzę o Konwencji, Protokole Fakultatywnym oraz Rekomendacjach Ogólnych Komitetu w całym społeczeństwie oraz ułatwiło dostęp do informacji na temat stanowisk i zaleceń Komitetu zawartych w poszczególnych komunikatach i zapytaniach, w tym poprzez programy szkoleniowe dla prawników, sędziów, prokuratorów, policji oraz innych funkcjonariuszy organów ścigania; oraz

(b) zwiększyło świadomość kobiet – m.in. poprzez kampanie informacyjne i media – w zakresie przysługujących im praw wynikających z Konwencji oraz dostępnych prawnych możliwości

* Chodzi o Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, która w niniejszym dokumencie określana jest jako Konwencja (przyp. tłum.).

dochodzenia swoich praw na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym.

Ramy prawne

10. Komitet przyjmuje z zadowoleniem liczne inicjatywy legislacyjne podjęte przez Radę Ministrów, wyraża jednakże swoje zaniepokojenie w związku z tym, że *Ustawa o równym traktowaniu* z 3 grudnia 2010 roku nie zapewnia ochrony przed dyskryminacją ze względu na płeć w takich dziedzinach jak edukacja, opieka zdrowotna, życie prywatne i rodzinne oraz że w niedostateczny sposób chroni kobiety przed dyskryminacją z powodu krzyżujących się przesłanek, takich jak przynależność etniczna, wiek, niepełnosprawność czy inne przesłanki, jak również w związku z brakiem prawnej definicji takich form dyskryminacji. Komitet zauważa, że Konwencja jest bezpośrednio stosowana w krajowych sądach, jednakże z przykrością przyjmuje niedostateczne informacje o sprawach precedensowych w tym zakresie.

11. **Komitet ponagla Państwo-Stronę do rewizji *Ustawy o równym traktowaniu* w celu zapewnienia, że ustawodawstwo antydyskryminacyjne będzie zawierało definicję dyskryminacji kobiet zgodnie z art. 1 Konwencji, uwzględniając tym samym wszystkie obszary, których dotyczy Konwencja, oraz że będzie wyraźnie zakazywało dyskryminacji ze względu na płeć, jak również dyskryminacji z powodu krzyżujących się przesłanek. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona gromadziło i upowszechniało informacje o sprawach, w których krajowe sądy powołują się na Konwencję lub bezpośrednio ją stosują.**

Dostęp do sprawiedliwości i mechanizmu składania skargi

12. Komitet z przykrością stwierdza, że nie przedstawiono dostatecznych informacji na temat skutecznych mechanizmów prawnych składania skarg, z których mogą skorzystać kobiety, które doświadczyły dyskryminacji ze względu na płeć w dziedzinach innych niż zatrudnienie, oraz informacji o rozpatrzeniach tych skarg. Komitet wyraża szczególne zaniepokojenie z powodu rzekomo małej liczby skarg, jakie wniesiono z powodu dyskryminacji ze względu na płeć, w których przyznano odszkodowanie.

13. **Komitet zaleca, aby Państwo-Strona zapewniło kobietom, które doświadczyły dyskryminacji ze względu na płeć, dostęp do skutecznych środków prawnych, żeby umożliwić im dochodzenie prawnego zadośćuczynienia i odszkodowania. Zaleca również, aby Państwo-Strona gromadziło i upowszechniało informacje o liczbie i rodzaju wniesionych skarg oraz odszkodowaniu, jakie zostało przyznane.**

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

14. Komitet wyraża swoje zaniepokojenie z powodu braku skarg dotyczących molestowania seksualnego w zatrudnieniu, stosowania w ograniczonym zakresie administracyjnych sankcji i środków w zakresie dochodzenia zadośćuczynienia w sprawach o dyskryminację ze względu na płeć oraz braku danych uwzględniających podział na płeć dotyczących skarg na dyskryminację wnoszonych do Rzecznika Praw Obywatelskich. Komitet zauważa również z zaniepokojeniem, że Rzecznik Praw Obywatelskich ma do swojej dyspozycji ograniczone środki finansowe i zasoby ludzkie.

15. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:

(a) przedsięwzięło środki w celu przewyciężenia przeszkód utrudniających zgłaszanie skarg w sprawach o molestowanie seksualne w zatrudnieniu do Rzecznika Praw Obywatelskich;

(b) zapewniło skuteczne stosowanie przez Rzecznika Praw Obywatelskich sankcji administracyjnych i przepisów w zakresie dochodzenia zadośćuczynienia w sprawach o dyskryminację ze względu na płeć; oraz

(c) zapewniło Rzecznikowi Praw Obywatelskich wystarczające środki finansowe i zasoby ludzkie, żeby umożliwić mu korzystanie w pełni ze przysługujących mu uprawnień w celu ochrony praw kobiet i promowania równości płci zgodnie z Zasadami Paryskimi (stanowiącymi załącznik do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego nr 48/134 z 20 grudnia 1993 roku*).

Krajowe mechanizmy na rzecz poprawy sytuacji kobiet

16. Komitet zauważa, że mandat Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania oraz Pełnomocników ds. Równego Traktowania w województwach i koordynatorów ds. równego traktowania we wszystkich ministerstwach stanowią krajowy mechanizm na rzecz równego traktowania, obejmujący działania na rzecz likwidacji dyskryminacji kobiet. Komitet ponownie wyraża swoje zaniepokojenie w związku z tym, że od 2006 roku nie ma w Polsce osobnego organu rządowego odpowiedzialnego wyłącznie za politykę równości płci. Komitet wyraża również swoje zaniepokojenie z powodu braku zasobów i osobnego budżetu dla Pełnomocnika. Komitet zauważa ponadto z zaniepokojeniem, że nie ma mechanizmu koordynacyjnego, który by zapewnił włączanie perspektywy równości płci na wszystkich szczeblach (*gender mainstreaming*).

17. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:

(a) wzmocniło mandat i władzę Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania i zapewniło mu warunki umożliwiające

* Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 48/134 z 20 grudnia 1993 roku dotyczyła krajowych instytucji zajmujących się promowaniem i ochroną praw człowieka. (przyp. tłum.)

realizację polityk na rzecz równości płci oraz zagwarantowało strategię włączania kwestii równości płci do wszystkich polityk i działań (*gender mainstreaming*) we wszystkich ministerstwach i rządowych agencjach, jak również na szczeblu samorządowym;

(b) zwiększyło środki finansowe i zasoby ludzkie, jakie ma do dyspozycji Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania, w formie osobnego budżetu na wspieranie działań i programów na rzecz równości płci oraz w celu zapewnienia skutecznej koordynacji rządowych polityk na rzecz równości płci; jak również zagwarantowało, że wszystkie ministerstwa zarezerwują specjalny budżet na skuteczną realizację Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania.

18. Komitet wyraża swoje zaniepokojenie w związku z tym, że Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2013-2016, który zastąpił poprzednie Krajowe Programy Działań na rzecz Kobiet, niedostatecznie uwzględnia kwestię praw kobiet oraz ochrony kobiet przed dyskryminacją. Komitet z przykrością przyjmuje niedostateczne informacje dotyczące monitorowania i oceny skutków Krajowego Programu Działań. Komitet zauważa, że nie przeznaczono wystarczających funduszy na wsparcie organizacji pozarządowych zajmujących się prawami kobiet oraz że w ograniczonym stopniu uczestniczyły one w opracowaniu i ewaluacji Krajowego Programu Działań.

19. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:

(a) przeprowadziło ewaluację, w jakim stopniu Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania z powodu przyjętego w nim podejścia zachowania neutralności pod względem płci nie uwzględnia istniejących wcześniej nierówności między płciami (zob. Rekomendację Ogólną nr 28 z 2010 roku w sprawie zasadniczych obowiązków Państw-Stron wynikających z art. 2 Konwencji, par. 16), oraz w razie potrzeby wprowadziło korektę;

(b) skutecznie monitorowało i przeprowadziło – w oparciu o cele określone w czasie i wskaźniki – ocenę wpływu i rezultatów osiągniętych w związku z realizacją wszystkich części Krajowego Programu Działań oraz w razie potrzeby skorygowało swoje priorytety w konsultacji z kobiecymi organizacjami pozarządowymi; i na tej podstawie opracowało instrumenty, które będą stosowane po 2016 roku;

(c) zapewniło odpowiednie fundusze dla organizacji pozarządowych działających na rzecz praw kobiet i w większym stopniu włączało je w realizację Krajowego Programu Działań i wszystkich innych środków, programów lub projektów, które mogą zostać przyjęte.

Tymczasowe środki szczególne

20. Komitet wyraża zaniepokojenie z powodu braku informacji o zastosowaniu tymczasowych środków szczególnych w różnych dziedzinach, których dotyczy Konwencja, co może świadczyć o niedostatecznym zrozumieniu charakteru i celu tych środków.

21. **Komitet zaleca, aby Państwo-Strona przyjęło tymczasowe środki szczególne w celu promowania istotnej równości kobiet i mężczyzn w dziedzinach takich jak edukacja, zatrudnienie i udział w życiu politycznym i publicznym, jak również w celu uwzględnienia sytuacji kobiet szczególnie narażonych na dyskryminację we wszystkich obszarach, których dotyczy Konwencja. Komitet zaleca stworzenie procedury umożliwiającej przyjęcie i stosowanie takich środków. Komitet wzywa Państwo-Stronę do zapewnienia, aby wszyscy urzędnicy, których to dotyczy, znali pojęcie tymczasowych środków szczególnych, oraz zachęcania ich do ich stosowania zgodnie z art. 4 pkt 1 Konwencji i Rekomendacją Ogólną Komitetu nr 25 z 2004 roku w sprawie tymczasowych środków szczególnych.**

Stereotypy

22. Komitet dostrzega wysiłki podejmowane przez rząd w celu zapobiegania stereotypowemu przedstawianiu ról społecznych kobiet w mediach i w społeczeństwie. Komitet wyraża jednak ponownie swoje zaniepokojenie z powodu głębokiego utrwalenia stereotypów płciowych dotyczących ról i obowiązków kobiet i mężczyzn w rodzinie i społeczeństwie, w dalszym ciągu obecnych w mediach i materiałach edukacyjnych, a których odzwierciedleniem są tradycyjne wybory kobiet w zakresie kształcenia i ich gorsza pozycja na rynku pracy, jak również powszechna przemoc wobec kobiet. Komitet wyraża szczególne zaniepokojenie w związku z informacjami na temat nasilenia się stereotypowych, a czasem także poniżających wizerunków kobiet w mediach, co przyczynia się do utrwalenia przemocy seksualnej, w tym gwałtu, oraz w związku z informacjami na temat braku rewizji podręczników szkolnych. Komitet wyraża również zaniepokojenie z powodu braku stanowczego przeciwstawienia się prowadzonej przez polski Kościół katolicki kampanii przeciwko „ideologii gender”. Komitet zauważa ograniczoną skuteczność – o ile w ogóle można o niej mówić – walki z negatywnymi stereotypami dotyczącymi społeczności romskiej, kobiet LGBTI i kobiet niepełnosprawnych.

23. **Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:**

(a) włączyło likwidację stereotypów związanych z płcią jako główny priorytet do Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania, szczególnie tych stereotypów, które utrwalają przemoc seksualną, w tym gwałt;

(b) potraktowało priorytetowo rewizję podręczników szkolnych i materiałów na wszystkich szczeblach edukacji w celu usunięcia dyskryminujących stereotypów związanych z płcią;

(c) zachęciło media do przedstawiania pozytywnych wizerunków kobiet i równego statusu kobiet i mężczyzn w życiu prywatnym i publicznym oraz regularnie monitorowało i oceniało przedstawianie tych kwestii w mediach za pośrednictwem Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów;

(d) podjęło działania na rzecz promowania równych praw kobiet i zwalczało podejmowane przez różne podmioty, w tym Kościół katolicki, próby zlekceważenia lub zdyskredytowania polityki równości płci przez określanie takich inicjatyw jako „ideologii”; oraz

(e) przeprowadziło ocenę środków mających na celu zwalczanie negatywnych stereotypów dotyczących społeczności romskiej, kobiet LGBTI i kobiet niepełnosprawnych oraz zwiększyło ich skuteczność.

Przemoc wobec kobiet, w tym przemoc domowa

24. Komitet zauważa, że w grudniu 2012 roku Państwo-Strona podpisało *Konwencję Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*. Komitet wyraża jednocześnie swoje zaniepokojenie z powodu nasilenia się przemocy wobec kobiet i braku całościowej strategii mającej na celu likwidację wszelkich form przemocy ze względu na płeć. Komitet wyraża szczególne zaniepokojenie w związku z utrzymującym się rozdźwiękiem między ustawodawstwem dotyczącym walki z przemocą wobec kobiet a ograniczoną skutecznością zakazu zbliżania się sprawcy do ofiary i małą liczbą oskarżeń wniesionych w sprawach o przemoc domową oraz małą liczbą wyroków, jakie zapadają w tych sprawach, co skutkuje niedostateczną ochroną kobiet będących ofiarami przemocy.

25. Przywołując ponownie swoją poprzednią rekomendację (CEDAW/C/POL/CO/6, par. 19) oraz przypominając Rekomendację Ogólną nr 19 z 1994 roku dotyczącą przemocy wobec kobiet, Komitet ponagla Państwo-Stronę do:

(a) przyspieszenia ratyfikacji *Konwencji Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej* oraz dostosowania ustawodawstwa do postanowień tejże Konwencji;

(b) przyjęcia kompleksowej strategii mającej na celu zapobieganie i likwidację wszelkich form przemocy wobec kobiet, w tym wobec kobiet starszych i kobiet z niepełnosprawnościami, w życiu publicznym i prywatnym oraz ustanowienia odpowiedniego mechanizmu koordynującego i monitorującego w celu skutecznego zapobiegania i likwidacji wszelkich form przemocy wobec kobiet;

(c) znowelizowania kodeksu karnego w celu szczególnego karania przemocy domowej i gwałtu małżeńskiego oraz włączenia definicji „przemocy wobec kobiet” do *Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, żeby zapewnić wdrożenie stosownych ustaw i polityk w sposób uwzględniający perspektywę równości płci;

(d) skutecznego wprowadzenia w życie i monitorowania stosowania zakazu zbliżania się sprawcy do ofiary, szczególnie w przypadku przemocy domowej;

(e) systematycznego wszczynania postępowań karnych, zaprzestania stosowania mediacji pojednawczych w przypadku ofiar przemocy domowej oraz ścigania i karania sprawców takich czynów;

(f) zapewnienia ośrodków interwencji kryzysowej i poradni, które oferują ochronę i pomoc kobietom będącym ofiarami przemocy, oraz zagwarantowania dostatecznej liczby schronisk odpowiednio rozmieszczonych w kraju, jak również pomocy prawnej i pomocy innego rodzaju ofiarom; oraz

(g) systematycznego gromadzenia, analizowania i publikowania danych na temat zgłoszonych przypadków przemocy domowej, wszczętych postępowań w tych sprawach i wniesionych do sądu aktów oskarżenia.

Handel ludźmi i wyzysk w prostytucji

26. Komitet zauważa, że Państwo-Strona podjęło działania w dziedzinie ustawodawstwa i polityki przeciwko handlowi ludźmi oraz przedsięwzięło różne środki, żeby zapewnić pomoc ofiarom handlu ludźmi. Niemniej jednak niepokój budzą ograniczone dane dotyczące skali handlu ludźmi i celów uprawiania tego procederu, brak informacji o pochodzeniu ofiar oraz niedostateczna ewaluacja podjętych działań. Komitet wyraża również swoje zaniepokojenie z powodu małej liczby postępowań wszczętych przeciwko sprawcom handlu ludźmi i przymusowej prostytucji oraz małej liczby wyroków skazujących w tych sprawach, jak również niedostatecznej liczby szkoleń dla funkcjonariuszy organów ścigania z metod śledczych uwzględniających kwestie równości płci. Komitet z przykrością stwierdza brak informacji o skali prostytucji oraz podjęcie w ograniczonym zakresie przez Państwo-Stronę działań w celu zmniejszenia popytu na prostytucję i zapewnienia alternatywnych możliwości zarobkowania kobietom, które chciałyby skończyć z uprawianiem prostytucji.

27. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:

(a) opracowało i upowszechniło dane statystyczne na temat skali handlu ludźmi i celów uprawiania tego procederu, krajów pochodzenia i krajów docelowych ofiar handlu ludźmi;

(b) systematycznie monitorowało i oceniało skutki działań podejmowanych przeciwko handlowi ludźmi;

(c) zapewniło wczesną i prawidłową identyfikację kobiet i dziewcząt jako ofiar handlu ludźmi i zapewniło im dostęp do opieki medycznej, prawnej, psychologicznej, a także do programów rehabilitacyjnych i reintegracyjnych bez względu na to, czy będą mogły lub chciały zeznawać przeciwko sprawcom;

(d) zapewniło skuteczne ściganie i karanie sprawców handlu ludźmi;

(e) prowadziło szkolenia dla sędziów, prokuratorów, policji i przedstawicieli urzędu ds. cudzoziemców, jak również dla pracowników opieki społecznej na temat sposobów postępowania z ofiarami handlu ludźmi, uwzględniających perspektywę równości płci;

(f) zajęło się źródłowymi przyczynami handlu ludźmi i przymusowej prostytucji poprzez promowanie szans i możliwości w zakresie kształcenia i pracy zarobkowej wśród kobiet i dziewcząt, żeby w ten sposób zmniejszyć ich podatność na wyzysk; oraz

(g) zajęło się problemem popytu na prostytucję oraz opracowało informacje na temat skali prostytucji.

Udział w życiu politycznym i publicznym

28. Komitet dostrzega wysoki odsetek kobiet w służbie cywilnej i w sądach pierwszej instancji, jak również to, że Premier jest kobietą i że w obecnym rządzie jest pięć kobiet na stanowiskach ministrów. Mimo to Komitet wyraża swoje zaniepokojenie w związku z tym, że z wyjątkiem wprowadzenia kwot na listach wyborczych i kilku prób promowania reprezentacji kobiet w zarządach spółek skarbu państwa nie zastosowano żadnych szczególnych środków jako elementu kompleksowej strategii walki z niedoreprezentowaniem kobiet w życiu politycznym i publicznym oraz na stanowiskach decyzyjnych, nie wyłączając parlamentu (gdzie kobiety stanowią 24 proc. posłów w Sejmie i 13 proc. senatorów w Senacie), w radach gmin i sejmikach wojewódzkich (gdzie kobiety stanowią 25 proc. wszystkich radnych), władzach wykonawczych różnych szczebli i w sądach apelacyjnych.

29. Zgodnie z Rekomendacją Ogólną nr 23 z 1997 roku dotyczącą kobiet w życiu politycznym i publicznym Komitet zachęca Państwo-Stronę do:

(a) znowelizowania kodeksu wyborczego w celu wprowadzenia zasady naprzemiennego umieszczania kobiet i mężczyzn na listach wyborczych (tzw. system „suwakowy”) dla osiągnięcia parytetu;

(b) przyjęcia tymczasowych środków szczególnych zgodnie z art. 4 pkt 1 Konwencji i Rekomendacją Ogólną Komitetu nr 25 z

2004 roku w sprawie tymczasowych środków szczególnych, w tym kwot, wskaźników do osiągnięcia w określonym czasie i szkoleń w celu osiągnięcia równego i pełnego uczestnictwa kobiet w życiu politycznym i publicznym oraz na szczeblach decyzyjnych, w tym w sądownictwie, na stanowiskach władzy wykonawczej wszystkich szczebli i w organizacjach międzynarodowych.

Edukacja

30. Komitet docenia reformy krajowego programu nauczania w zakresie obowiązkowej edukacji na poziomie podstawowym, które obejmują środki na rzecz wyrównania szans kobiet i mężczyzn. W dalszym ciągu jednak wyraża zaniepokojenie z powodu barier strukturalnych, które negatywnie wpływają na liczbę kobiet i dziewcząt wybierających nietradycyjne profile kształcenia i kształcenie zawodowe; segregacji ze względu na płeć w systemie kształcenia, o czym świadczy dysproporcja szkół wybieranych przez chłopców i dziewczęta; braku obowiązkowej, wszechstronnej, dostosowanej do wieku edukacji na temat zdrowia reprodukcyjnego i seksualnego w programach nauczania; jak również małej liczby kobiet na stanowiskach kierowniczych w instytucjach edukacyjnych i na stanowiskach profesorów. Komitet wyraża również zaniepokojenie praktyką umieszczania romskich dziewcząt w szkołach lub klasach specjalnych, wysokim wskaźnikiem przerywania nauki w szkołach podstawowych przez dziewczęta romskie oraz ich słabą frekwencją w szkołach.

31. **Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:**

(a) **zlikwidowało strukturalne bariery, a także negatywne stereotypy, które potencjalnie powstrzymują dziewczęta przed wyborem nietradycyjnych dziedzin kształcenia i kształcenia zawodowego na wszystkich szczeblach edukacji;**

(b) **rozważyło przyjęcie tymczasowych środków szczególnych w celu promowania wśród dziewcząt przedmiotów technicznych oraz przyspieszyło powoływanie kobiet na najwyższe stanowiska akademickie;**

(c) **wprowadziło obowiązkową, wszechstronną i dostosowaną do wieku edukację o zdrowiu reprodukcyjnym i seksualnym jako element stałego programu nauczania w szkołach, obejmującą m.in. takie kwestie jak odpowiedzialne zachowania seksualne, zapobieganie ciąży w młodym wieku i chorobom przenoszonym drogą płciową, zajęcia z której prowadzić będą odpowiednio przeszkoleni nauczyciele i nauczycielki;**

(d) **zapewniło, że romskie dziewczęta i chłopcy będą uczęszczali na lekcje do normalnych klas w szkołach podstawowych, a nie do szkół czy klas dla dzieci ze specjalnymi potrzebami; oraz**

(e) zmniejszyło wysoki wskaźnik przerywania nauki przez dziewczęta romskie w szkołach podstawowych, podjęło skuteczne działania zatrzymania dziewcząt romskich w szkołach oraz zwiększyło wskaźnik ich uczestnictwa w nauce w szkołach średnich poprzez wprowadzenie tymczasowych środków szczególnych i wsparcie w formie stypendiów i bezpłatnych podręczników szkolnych.

Zatrudnienie

32. Komitet wyraża zaniepokojenie z powodu utrzymującej się horyzontalnej i wertykalnej segregacji kobiet i mężczyzn na rynku pracy, a w szczególności skupienia kobiet w nisko płatnych sektorach zatrudnienia w sektorze publicznym, zwłaszcza zatrudniania ich na umowach śmieciowych; ograniczonego udziału kobiet w zatrudnieniu (53,4 proc.); braku poradnictwa dla kobiet i dziewcząt dotyczącego wyboru kształcenia się w nietradycyjnych zawodach i szkołach zawodowych oraz wyboru kariery zawodowej; jak również niewdrożenia zasady „równej płacy za pracę tej samej wartości”. Komitet wyraża również swoje zaniepokojenie z powodu ograniczonych uprawnień Państwowej Inspekcji Pracy do badania skarg na dyskryminację ze względu na płeć, a w szczególności molestowanie seksualne, oraz nierówności w dostępie do instytucjonalnej opieki nad dziećmi między obszarami wiejskimi i zurbanizowanymi.

33. **Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:**

(a) zlikwidowało horyzontalną i wertykalną segregację kobiet i mężczyzn na rynku pracy, m.in. poprzez przyjęcie tymczasowych środków szczególnych mających na celu promowanie dostępu kobiet, szczególnie młodych kobiet, do zatrudnienia, oraz dokonało przeglądu ustawodawstwa i polityk w celu promowania równych szans i równego traktowania kobiet w zatrudnieniu, w tym możliwości kariery zawodowej, oraz ograniczenia narażenia kobiet na pracę na umowach śmieciowych;

(b) opracowało programy wsparcia, obejmujące m.in. doradztwo dla dziewcząt i kobiet w zakresie wyboru kształcenia się w nietradycyjnych zawodach i w szkołach zawodowych oraz wyboru kariery zawodowej, np. w dziedzinie nauk ścisłych i technologii;

(c) zapewniło równe wynagrodzenie za pracę tej samej wartości, m.in. poprzez obowiązkowe plany równościowe dla pracodawców publicznych i prywatnych i Państwowej Inspekcji Pracy; oraz zajęło się ograniczoną skutecznością przepisów prawnych dotyczących wynagrodzenia, w szczególności poprzez opracowanie metodologii oceny dysproporcji w zarobkach w przedsiębiorstwach, jak również poprzez podniesienie świadomości w tym zakresie organizacji pracodawców i związków zawodowych działających na terytorium Państwa-Strony;

(d) wzmacniło zakres uprawnień Państwowej Inspekcji Pracy w celu skutecznego badania skarg w sprawach o dyskryminację ze względu na płeć, a w szczególności w sprawach o molestowanie seksualne, m.in. poprzez zajęcie się warunkami ujawniania informacji o skargach i osobach je wnoszących; oraz

(e) zmniejszyło nierówności w dostępie do instytucjonalnej opieki nad dziećmi między obszarami wiejskimi i zurbanizowanymi, m.in. poprzez odwrócenie trendu zamykania przedszkoli.

34. Komitet zauważa, że zostały podjęte działania na rzecz promowania udziału kobiet w zarządach i radach nadzorczych w sektorze prywatnym, wyraża jednak swoje zaniepokojenie, ponieważ kobiety stanowią zaledwie niecałe 15 proc. członków zarządów i rad nadzorczych.

35. Komitet ponagla Państwo-Stronę do podjęcia działań mających na celu osiągnięcie równego i pełnego uczestnictwa kobiet w podejmowaniu decyzji w sferze gospodarczej, w szczególności w zarządach i radach nadzorczych spółek notowanych na giełdzie i spółek skarbu państwa.

Zdrowie

36. Komitet ponownie wyraża swoje zaniepokojenie z powodu wysokiej liczby aborcji, w większości nielegalnych, ze względu na restrykcyjne przepisy ustawy z 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Komitet wyraża również swoje zaniepokojenie z powodu restrykcyjnego stosowania ustawy i nadużywania przez personel medyczny klauzuli sumienia. Niepokój budzi również brak oficjalnych danych i badań dotyczących liczby nielegalnych i niebezpiecznych aborcji przeprowadzanych w Polsce. Komitet dostrzega wysiłki zmierzające do poprawienia *Ustawy o prawach pacjenta*, w tym wprowadzenie nowego terminu rozpatrywania skarg, uważa jednak, że nie rozwiąże to problemu przeszkód, z jakimi borykają się kobiety, kiedy zajądą w niechcianą ciążę. Komitet wyraża również swoje zaniepokojenie z powodu ograniczonego dostępu do nowoczesnej antykoncepcji, m.in. barier, na jakie napotykają nastoletnie dziewczęta w dostępie do informacji i usług z zakresu zdrowia reprodukcyjnego, w tym antykoncepcji.

37. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:

(a) ułatwiło kobietom dostęp do opieki zdrowotnej, w szczególności usług z zakresu zdrowia reprodukcyjnego i seksualnego, m.in. poprzez nowelizację ustawy z 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, żeby warunki przerywania ciąży były mniej restrykcyjne;

(b) ustaliło jasne standardy jednolitej i nierestrykcyjnej interpretacji warunków legalnego przerywania ciąży, tak żeby kobiety miały dostęp do tych usług bez ograniczeń związanych z nadużywaniem

przez lekarzy i placówki opieki zdrowotnej tzw. „klauszuli sumienia”; oraz zapewniło skuteczne środki odwoławcze umożliwiające podważenie decyzji odmownej w sprawie przeprowadzenia aborcji w ramach nowelizacji *Ustawy o prawach pacjenta*;

(c) zleciło, wsparło i sfinansowało – zgodnie z wcześniejszą rekomendacją Komitetu (CEDAW/C/POL/CO/6, par. 25) – badania, analizy i gromadzenie danych na temat skali, przyczyn i skutków niebezpiecznych, nielegalnych aborcji oraz ich wpływu na zdrowie i życie kobiet po to, żeby uzyskać oparte na dowodach materiały pozwalające na nowelizację ustawy;

(d) zapewniło kobietom i dziewczętom, w tym kobietom z obszarów wiejskich, dostępną i przystępną cenowo nowoczesną antykoncepcję poprzez wprowadzenie refundowania nowoczesnych i skutecznych metod antykoncepcji w publicznym systemie opieki zdrowotnej; oraz

(e) zapewniło nastoletnim dziewczętom wolny dostęp do usług z zakresu zdrowia reprodukcyjnego i antykoncepcji.

Kobiety z obszarów wiejskich

38. Komitet zauważa przyjęty przez Państwo-Stronę Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Wyraża jednak swoje zaniepokojenie, ponieważ kobiety z obszarów wiejskich w dalszym ciągu mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, edukacji, zatrudnienia i pomocy społecznej oraz udziału w podejmowaniu decyzji na szczeblu lokalnym.

39. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona opracowało kompleksową politykę i programy mające na celu wzmocnienie ekonomicznej i politycznej pozycji kobiet z obszarów wiejskich i zapewniło im dostęp do opieki zdrowotnej, edukacji, zatrudnienia i pomocy społecznej oraz ułatwiło udział w procesach decyzyjnych na szczeblu lokalnym, w szczególności w zarządach wojewódzkich izb rolniczych, tak żeby rozwiązać problem dużego zagrożenia biedą, który dotyczy kobiet z obszarów wiejskich.

Grupy kobiet szczególnie narażonych na dyskryminację

40. Komitet wyraża swoje zaniepokojenie z powodu niedostatecznego udziału kobiet z grup szczególnie narażonych na dyskryminację, takich jak kobiety romskie, kobiety z innych mniejszości etnicznych i kobiety z niepełnosprawnościami, w życiu politycznym i publicznym.

41. Komitet zaleca, aby Państwo-Strona przyjęło tymczasowe środki szczególne w celu osiągnięcia równego i pełnego uczestnictwa kobiet z grup szczególnie narażonych na dyskryminację, w tym kobiet romskich i kobiet z innych grup etnicznych oraz kobiet z

niepełnosprawnościami, w życiu politycznym i publicznym oraz na stanowiskach decyzyjnych.

Stosunki małżeńskie i rodzinne

42. Komitet zauważa, że własność małżeńska w przypadku rozwodu jest wspólną własnością małżonków oraz docenia przepisy prawne, które uznają niefinansowy wkład do własności małżeńskiej, wyraża jednak swoje zaniepokojenie w związku z tym, że uznanie winy jednego ze współmałżonków może mieć konsekwencje natury finansowej, w tym odszkodowanie lub utrata alimentów małżeńskich.

43. **Komitet wzywa Państwo-Stronę do dokonania przeglądu przepisów dotyczących ekonomicznych konsekwencji rozwodu w świetle Rekomendacji Ogólnej Komitetu nr 29 z 2013 roku dotyczącej ekonomicznych konsekwencji małżeństwa, stosunków rodzinnych i rozpadu małżeństwa w celu rozdzielenia zasad i procedur dotyczących rozwiązania małżeństwa od tych dotyczących ekonomicznych aspektów rozwodu.**

Dane statystyczne

44. Komitet z przykrością stwierdza, że dane statystyczne uwzględniające podział na płeć, wiek, miejsce zamieszkania na obszarach wiejskich i zurbanizowanych są dostępne w ograniczonym zakresie, co utrudnia Komitetowi ocenę postępu, jaki się dokonał, i trendów dotyczących aktualnej sytuacji kobiet oraz korzystania przez nie z przysługujących im praw we wszystkich obszarach, których dotyczy Konwencja.

45. **Komitet wzywa Państwo-Stronę do usprawnienia systemu gromadzenia danych i lepszej analizy takich danych we wszystkich obszarach, których dotyczy Konwencja, poprzez uwzględnienie podziału na płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania na obszarach wiejskich i zurbanizowanych, tak żeby można było precyzyjniej ocenić aktualną sytuację kobiet i korzystanie przez nie z praw człowieka oraz określić trendy, jakie się w międzyczasie pojawiły, w tym formy dyskryminacji z powodu krzyżujących się przesłanek, jak również zaplanować i wdrożyć ukierunkowane polityki i programy mające na celu promowanie równości płci. Komitety wzywa również Państwo-Stronę do monitorowania za pomocą mierzalnych wskaźników skutków ustaw, polityk i planów działania oraz oceny postępu osiągniętego w zakresie rzeczywistej równości kobiet. Komitet domaga się, aby Państwo-Strona uwzględniło takie dane statystyczne i analizy w swoim następnym raporcie.**

Pekińska Deklaracja i Platforma Działania

46. **Komitet wzywa Państwo-Stronę do wykorzystania pekińskiej Deklaracji i Platformy Działania w działaniach zmierzających do wdrożenia postanowień Konwencji.**

Upowszechnianie informacji

47. **Komitet przypomina, że Państwo-Strona ma obowiązek systematycznej i nieustannej realizacji postanowień Konwencji. Komitet ponagla Państwo-Stronę do priorytetowego potraktowania wdrożenia niniejszych Uwag Końcowych i rekomendacji do czasu przedłożenia następnego sprawozdania okresowego. W związku z tym Komitet oczekuje, że Uwagi Końcowe zostaną w porę przekazane w oficjalnym języku Państwa-Strony odpowiednim instytucjom państwowym wszystkich szczebli (krajowym, regionalnym, lokalnym), w szczególności Radzie Ministrów, poszczególnym ministerstwom, Sejmowi i wymiarowi sprawiedliwości, tak żeby umożliwić im ich pełną realizację. Komitet zachęca Państwo-Stronę do współpracy ze wszystkimi podmiotami, których to dotyczy: organizacjami pracodawców, związkami zawodowymi, organizacjami działającymi na rzecz praw człowieka i praw kobiet, uniwersytetami i instytutami badawczymi, mediami itp. Zaleca również, aby Uwagi Końcowe zostały upowszechnione w odpowiedniej formie na szczeblu samorządowym, tak żeby umożliwić ich realizację. Ponadto Komitet oczekuje od Państwa-Strony, że będzie ono w dalszym ciągu wśród wszystkich podmiotów upowszechniało wiedzę na temat Konwencji CEDAW, Protokołu Fakultatywnego do niej i orzecznictwa z nim związanego, jak również Uwag Końcowych Komitetu.**

Ratyfikacja innych traktatów

48. **Komitet zauważa, że przestrzeganie przez Państwo-Stronę dziewięciu głównych międzynarodowych traktatów praw człowieka¹ wzmocniłoby korzystanie przez kobiety z praw człowieka i podstawowych wolności we wszystkich aspektach życia. W związku z tym Komitet zachęca Państwo-Stronę do rozważenia ratyfikacji *Konwencji o ochronie wszystkich osób przed przymusowym zniknięciem i Międzynarodowej konwencji o ochronie praw wszystkich migrantów zarobkowych oraz członków ich rodzin*, których to konwencji jeszcze nie jest stroną.**

Działania związane z wdrażaniem Uwag Końcowych

49. **Komitet oczekuje, że w ciągu dwóch lat Państwo-Strona przedstawił na piśmie informacje o działaniach podjętych w celu**

¹ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych; Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych; Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej; Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet; Konwencja przeciwko torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu; Konwencja o prawach dziecka; Międzynarodowa konwencja o ochronie praw wszystkich migrantów zarobkowych i członków ich rodzin, Międzynarodowa konwencja o ochronie wszystkich osób przed przymusowym zniknięciem; oraz Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych..

wdrożenia rekomendacji zawartych w par. 17 wraz z podpunktami a) i b) oraz par. 29 wraz z par. a) i b).

Przygotowanie następnego raportu

50. Komitet zaprasza Państwo-Stronę do przedłożenia dziewiątego okresowego sprawozdania w listopadzie 2018 roku.

51. Komitet oczekuje, że Państwo-Strona przygotuje sprawozdanie zgodnie z „Ujednoliconymi wytycznymi w sprawie przygotowania raportów z realizacji międzynarodowych traktatów praw człowieka, w tym wytycznych w sprawie głównego tekstu traktatu i związanych z traktatem dokumentów” (HRI/MC/2006/3 and Corr.1).
